
Ekonomska sigurnost osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u Hrvatskoj

SENADA ŠELO ŠABIĆ, EMINA BUŽINKIĆ, HRVOJE BUTKOVIĆ

Institut za razvoj i međunarodne odnose

Sažetak

Ovaj članak analizira položaj osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom, s posebnim osvrtom na iskustvo njihova zapošljavanja, odnosno stjecanja ekonomske sigurnosti. Ekonomska sigurnost i neovisnost pretpostavka su i temelj uspješne integracije osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u društvo. Ipak, unatoč mogućnostima predviđenima zakonskim rješenjima, rijetki slučajevi zapošljavanja i nedostatna ekonomska sigurnost osoba s međunarodnom zaštitom među ključnim su problemima u njihovoj integraciji. Ovaj članak donosi pregled relevantne literature u području zapošljavanja izbjeglica, studiju slučaja integracijskog programa jedne nevladine organizacije, preporuke koje se tiču unaprjeđenja politike zapošljavanja izbjeglica te daje doprinos raspravi o donošenju useljeničke politike s naglaskom na socio-ekonomska prava i prilike za kvalitetnu integraciju izbjeglica i migranata.

Ključne riječi: osobe s odobrenom međunarodnom zaštitom, izbjeglice, zapošljavanje, ekonomska sigurnost, integracija, useljenička/migracijska politika

Uvod

Ovaj članak analizira položaj osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom (OMZ),¹ s posebnim osvrtom na iskustvo njihova zapošljavanja i stjecanja ekonomske sigurnosti u Hrvatskoj. Analiza i preporuke u ovom članku usredotočene su na položaj OMZ-ova. Međutim, u članku su također korištena istraživanja ekonomskog položaja migrantske populacije u mjeri u kojoj one daju referentan okvir za kvalitetnije razumijevanje položaja osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom na tržištu rada.

¹ Osobe s odobrenom međunarodnom zaštitom su izbjeglice s ostvarenom pravnom i političkom zaštitom u Hrvatskoj koje su državljani trećih zemalja.

Status odobrene međunarodne zaštite imaju osobe koje su u Hrvatskoj dobile azil i supsidijarnu zaštitu prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (Zakon..., 2015), kao i privremenu zaštitu temeljem Direktive Europske unije (EU) o privremenoj zaštiti (Europska komisija, 2001), kao što je slučaj s izbjeglicama iz Ukrajine. Prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (2015), pravo na rad omogućeno je azilantima², strancima pod supsidijarnom zaštitom i strancima pod privremenom zaštitom bez dozvole za boravak i rad ili potvrde o prijavi rada (članci 68. i 86.). Isti zakon navodi kako “Azilant i stranac pod supsidijarnom zaštitom ostvaruje pravo na obrazovanje odraslih vezano uz zaposlenje, stručno usavršavanje i stjecanje praktičnog radnog iskustva pod istim uvjetima kao i hrvatski državljanin”, dok “Stranac pod privremenom zaštitom ostvaruje pravo na obrazovanje odraslih vezano uz zaposlenje, stručno usavršavanje i stjecanje praktičnog radnog iskustva”. Ekonomska sigurnost i neovisnost koje se stječu pristupom učenju jezika, obrazovanjem i profesionalnim razvojem kao i stvarnim prilikama za zapošljavanje uz poštovanje punog spektra radničkih prava i kvalitetnih radnih uvjeta, pretpostavka su i temelj kvalitetne integracije OMZ-ova u društvo. Ipak, unatoč mogućnostima predviđenima zakonskim rješenjima, rijetki slučajevi zapošljavanja i nedostatna ekonomska sigurnost OMZ-ova među ključnim su problemima u vezi s integracijom, kako ćemo i pokazati u ovom članku.

Zapošljavanje OMZ-ova postaje sve važnija tema iz posve jednostavnog razloga – ne možemo očekivati punu integraciju izbjeglica bez osiguranja temeljne ekonomske sigurnosti, odnosno pristupa radu i pravednoj plaći za rad. Republika Hrvatska je u posljednjih gotovo dvadeset godina dodijelila relativno mali broj zaštita. Od 2006. do kraja ožujka 2023. dodijeljene su svega 904 zaštite (MUP, 2023). Kako ćemo pokazati u daljnjoj analizi, broj OMZ-ova zaposlenih u Hrvatskoj još uvijek je vrlo nizak, a poslovi nerijetko tek privremeni i povremeni. OMZ-ovi se suočavaju s otežanim pristupom učenju hrvatskoga jezika, priznavanju kvalifikacija te poslovima koji odgovaraju njihovoj stručnoj spremni, kao i s nemogućnošću dugotrajnog zadržavanja zaposlenja te diskriminacijom na tržištu rada (Bužinkić, 2023;

² Prema Zakonu o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (2015), azilant je osoba koju prema Ženevskoj konvenciji nazivamo izbjeglicom. Uvjet za dobivanje azila je osnovana sumnja da bi život osobe bio ugrožen povratkom u zemlju čiji je državljanin i iz koje bježi. Supsidijarna zaštita dodjeljuje se osobama koje ne ispunjavaju uvjete za azil, ali za koje postoji osnovana sumnja da bi povratkom u zemlju iz koje bježe bile izložene progonu, mučenju ili drugom obliku ugrožavanja života iz privatnih razloga ili zbog opće društvene ugroženosti. Privremena zaštita dodjeljuje se osobama koje iz svojih zemalja bježe zbog rata ili nasilja, a odluku o privremenoj zaštiti donosi vlada temeljem odluke Vijeća EU-a. U slučaju ruske agresije na Ukrajinu prihvat ukrajinskih izbjeglica u članicama EU-a, pa tako i u Hrvatskoj, osiguran je upravo temeljem takve odluke. Prava koja proistječu iz različitih statusa nisu sva ista, ali u slučaju rada su jednaka. Dakle, sve te tri kategorije osoba nakon dobivanja zaštite imaju pravo na rad.

Bužinkić *et al.*, 2014; CMS, 2014; Gregurović i Klempić Bogadi, 2022). Članak pokazuje i kako su organizacije civilnoga društva dominantni nositelji integracijskih programa i pripreme za zapošljavanje izbjeglica u Hrvatskoj, model koji zaslužuje pažnju i veću podršku, ali i koji ne može biti posve funkcionalan bez snažnije podrške države i javnih institucija koje aktivno preuzimaju ulogu u integraciji i osiguravanju ekonomske sigurnosti OMZ-ova i drugih migranata.

Cilj je ovoga članka i uključiti se u raspravu o širim aspektima migracija u Hrvatskoj te dati doprinos razvoju useljeničke strategije Republike Hrvatske. Na primjeru zapošljavanja OMZ-ova članak ukazuje na probleme koji se javljaju u integraciji tako malog broja ljudi. Naime, OMZ-ovi uživaju najviši stupanj zaštite u zakonskom smislu te je pretpostavka da će kao takvi imati i najveću podršku institucija u svojoj integraciji. S dolaskom većeg broja migranata, realno je očekivati da će izazovi narasti.

Intencija analize integracije za sada relativno malog broja OMZ-ova jest ukazati na izazove koji su već uočeni i koje je moguće relativno učinkovito riješiti provedbom postojećih integracijskih mjera ili, u nekim slučajevima, donošenjem novih mjera. Polazna je točka ove analize da nebriga i zanemarivanje ovog pitanja otežavaju integraciju OMZ-ova, a time i drugih migranata kojih će u budućnosti biti više. Zahtjevi za azil kao i povratci izbjeglica iz drugih članica EU-a temeljem postojećih i obvezujućih uredbi (Goldner Lang, 2018) nakon pandemijskog zastoja i usprkos režimima zatvorenih granica ove godine ponovno počinju rasti (MUP, 2023). Analiza istraživanja zapošljavanja izbjeglica u drugim zemljama te iskustva zapošljavanja OMZ-ova u Hrvatskoj u ovom članku ciljaju potaknuti političku odlučnost u rješavanju postojećih problema te doprinijeti raspravi o izgradnji kvalitetnijeg i uključivijeg modela integracije u budućnosti.

Svjedočimo ograničavajućoj politici migracija EU-a i Hrvatske kao njezine članice, kao i nedostatku kvalitetne i konzistentne useljeničke politike, iz čega proizlazi kako je intencija vlade i nadležnih institucija sprječavanje, onemogućavanje i otežavanje dolaska izbjeglica i migranata. *Izvešće o migracijama i azilu* Europske komisije iz rujna 2021. reflektira opće raspoloženje u EU-u o ograničenju ulazaka, pojačanom nadzoru vanjskih granica EU-a, sprječavanju neregularnih ulazaka, borbi protiv krijumčara ljudima, investicijama u opremu za nadzor i vraćanju onih kojima nije odobren legalni boravak u EU-u.

I Vijeće EU-a je, kao rezultat činjenice da su nakon pandemije migracije ponovno postale jedna od ključnih političkih tema, prvi put nakon 2019. godine raspravljalo o toj temi. Na sjednici u veljači 2023. Vijeće EU-a usvojilo je zaključke u kojima se migracije ponovno tretiraju ponajprije kroz prizmu sigurnosti. Naglasak je i u tom dokumentu na potrebi pojačanog vanjskog djelovanja koje uključuje akcijske planove sa zemljama zapadnog Balkana, Turske i sjeverne Afrike, prilagodbu

viznih režima sa zemljama iz kojih izbjeglice dolaze prema EU-u, vraćanje i prihvat u zemlje porijekla, jača uloga Frontexa, borba protiv krijumčara, napredak u prikupljanju podataka s terena i druge mjere (EUCO, 2023).

Fokus na sigurnost otežava pristup u zemlje EU-a onim osobama koje treba ju zaštitu od političkih režima koje karakteriziraju ratovi, kolonijalistički poredak, eksploatacija rasijaliziranog kapitalizma te ekonomska nesigurnost okarakterizirana siromaštvom i nedostupnošću resursa za dostojanstven život. Prema Alexanderu Bettsu, profesoru na Oksfordskom sveučilištu, u posljednjih deset godina oko 30 000 migranata izgubilo je život u vodama Mediteranskog mora pokušavajući stići do Europe.³ No bez obzira na postojeća ograničenja koja nameće trenutni migracijski granični sekuritizacijski režim, migracijski će se tokovi prema EU-u nastaviti te je neophodno i dalje inzistirati na snažnijoj aktivaciji političkog okvira pružanja zaštite osobama kojima je potrebna kao i njihove integracije, uvažavajući prioritizaciju njihove ekonomske sigurnosti kako bi se što uspješnije integrirale u zemlju domaćina.

U Hrvatskoj je i sve veći broj pripadnika drugih kategorija stranaca kolokvijalno zvanih "strani radnici" ili "ekonomski migranti", koji pravo na boravak i rad stječu temeljem zaposlenja. Hrvatska se suočava sa spoznajom, otprije prisutnoj u ostatku EU-a, da joj nedostaje radne snage i da useljništvo postaje sve važnije političko i razvojno pitanje. Svjesna da joj nedostaje radne snage, Republika Hrvatska suzdržano otvara politički prostor za oblikovanje useljeničke politike u okviru širih potreba gospodarskog razvoja i rasta. Konferencija "Zapošljavanje stranih radnika putem agencija: potrebe, izazovi, rješenja" u organizaciji Hrvatske gospodarske komore u rujnu 2023. otvorila je niz pitanja i ukazala na izazove s kojima se hrvatsko društvo i gospodarstvo već suočavaju. Tijekom 2022. izdano je gotovo 125 000 dozvola za zapošljavanje stranih radnika, a očekuje se kako će do kraja 2023. broj izdanih radnih dozvola dosegnuti brojku od 150 000, čime će broj stranih radnika u Hrvatskoj dosegnuti 10% ukupnog broja zaposlenih. Jedno od ključnih pitanja koja su postavljena na konferenciji bilo je, osim kako privući strane radnike, i kako ih zadržati te integrirati u društvo.⁴ Za privlačenje osoba sa znanjima i vještinama koje su potrebne ekonomijama članica EU-a, uključujući i Hrvatsku, nužno je oblikovati migracijsku politiku koja uključuje i načine legalnog dolaska u zemlje EU-a, što osobito vrijedi za potrebnu i kvalificiranu radnu snagu (EUCO, 2023; Šelo Šabić, 2023).

Iako je fokus ovog članka na OMZ-ovima, u završnome dijelu kratko smo se osvrnuli na status stranih radnika s obzirom na otvaranje novih rasprava o uselje-

³ Intervju za emisiju Amanpour, CNN, 12. srpnja 2023.

⁴ Jedan od autora ovog članka sudjelovao je na konferenciji i prikupio navedene podatke.

ničkoj politici Hrvatske. Politički dužnosnici trebali bi prepoznati urgentnost donošenja useljeničke politike s fokusom na status svih novih useljenika te umanjiti ranjivost i nesigurnost OMZ-ova kao i stranih radnika i drugih migranata. Uz useljenička pitanja istovremeno treba odgovoriti i na pitanja koja građani Hrvatske postavljaju o smjeru razvoja zemlje u budućnosti i osiguranju njihove ekonomske sigurnosti i blagostanja.

Članak u nastavku donosi pregled relevantne literature u području zapošljavanja OMZ-ova. Potom slijedi analiza iskustva integracije i zapošljavanja OMZ-ova temeljem evaluacijske studije projekta “Novi susjedi”. Zaključno poglavlje sumira raspravu o ekonomskom osnaživanju OMZ-ova kao temelju za njihovu uspješnu integraciju, ali i kao jedinoj održivoj osnovi politike pružanja zaštite u budućnosti. Iskustvo zapošljavanja odnosno integracije OMZ-ova također je bitno s aspekta oblikovanja razvojno i progresivno oblikovane buduće useljeničke i gospodarske strategije u Republici Hrvatskoj.

Pregled literature

Posljednjih deset godina UNHCR-ov izvještaj *Integracija preseljenih izbjeglica u tržište rada* (Ott, 2013) upozorava nas na tzv. *refugee gap* (slobodno prevedeno: *izbjeglički jaz*), tj. globalno rašireni problem visoke nezaposlenosti izbjeglica u odnosu na druge migrante na tržištu rada. Minale *et al.* (2018) potvrđuju da su uvjeti uključivanja na tržište rada i uvjeti samoga rada za izbjeglice u Europi znatno lošiji nego za druge migrante. Prema njihovu istraživanju (*Borba za*) *integraciju izbjeglica u tržište rada: dokazi iz Europe*, izbjeglicama su šanse za nalaženje posla umanjene za 11,6 posto te su im izgledi za nezaposlenost 22,1 posto veći u odnosu na druge migrante sa sličnim vještinama i karakteristikama. Taj jaz ustrajava i deset godina nakon dobivanja izbjegličkog statusa i početka života u zemljama EU-a. Prema komparativnoj studiji među zemljama članicama iz 2017., Kosyakova i Kogan (2023) izvještavaju kako je izbjeglicama potrebno oko 25 godina za dostizanje približno jednakog statusa zaposlenosti koji ima domicilno stanovništvo. U Hrvatskoj još uvijek nemamo takve podatke, ali istraživački podaci elaborirani u ovom članku ukazuju na visoku vulnerabilnost i prekarijat OMZ-ova na tržištu rada.

Primjerice, iskustvo integracije izbjeglica iz Savezne Republike Jugoslavije u devedesetim godinama dvadesetog stoljeća u Dansku i Švedsku pokazuje da su rani izlazak na tržište rada, kao i što brže uključivanje djece u obrazovni sustav te pristup mjerama socijalne skrbi značajni faktori koji utječu na ekonomsko osnaživanje OMZ-ova (Andersson Jooni i Datta Gupta, 2023). Istraživanje o uspješnosti ekonomske integracije prve i druge generacije migranata u Švicarskoj ovisno o razlozima njihova dolaska daje nekoliko zanimljivih uvida. Prema tom istraživanju (Maskileyson *et al.*, 2021), razlog zbog kojega migrant/kinja odlazi iz svoje zemlje

utječe na uspješnost njegove ili njezine ekonomske integracije u zemlju u koju se naseljava. Autori razlikuju četiri kategorije migranata s obzirom na razlog napuštanja zemlje – ekonomski, politički, obrazovni i spajanje obitelji. Naravno, razlozi su rijetko isključivi i uglavnom su kombinacija faktora, no istraživanje je pokazalo kako dominantni razlog napuštanja svoje zemlje utječe na kasniju uspješnost ekonomske integracije. Autori se pozivaju na istraživanje Winter-Ebmera (1994) koje je pokazalo da ekonomski migranti u Austriji imaju viša primanja od migranata koji dolaze kroz postupak spajanja obitelji ili iz političkih razloga. Istraživanje u Švedskoj (Bevelander, 2011) citirano u ovom članku pratilo je razliku u zaposlenosti preseljenih izbjeglica, tražitelja azila i migranata koji dolaze kroz postupak spajanja obitelji. Autor zaključuje kako obiteljski migranti brže pronalaze posao od tražitelja azila, a ovi pak brže od preseljenih izbjeglica (u našem slučaju OMZ-ova).

U kontekstu Švicarske, Maskileyson *et al.* (2021, str. 13) zaključuju kako ekonomski razlozi migracije izvjesno rezultiraju uspješnijom ekonomskom integracijom u odnosu na neekonomske razloge migracije i za muškarce i za žene. Muškarci migranti koji dolaze iz ekonomskih razloga jednako se uspješno ekonomski integriraju, ali s muškarcima izbjeglicama i muškarcima migrantima koji dolaze radi spajanja obitelji nije tako. Oni doživljavaju ekonomski gubitak i zarađuju “puno manje” od prosječnog domicilnog stanovnika Švicarske sličnih socio-demografskih obilježja, a to se proteže i na drugu generaciju neekonomskih muških migranata (*ibid.*). Što se tiče neekonomskih migrantkinja (koje migriraju iz političkih, obrazovnih i obiteljskih razloga), prva generacija manje je ekonomski uspješna u odnosu na domicilne stanovnice Švicarske. U drugoj generaciji neekonomske migrantkinje konvergiraju s domicilnim stanovnicama Švicarske usporedivih karakteristika (*ibid.*).

Istraživanje provedeno u Njemačkoj pokazuje da izbjeglice imaju otežane uvjete ekonomskog osnaživanja jer se suočavaju s etničkim predrasudama i da su u šestogodišnjem razdoblju (razdoblje u kojem su usporedno analizirani statistički podaci) bili ili izvan tržišta rada ili su radili najniže plaćene poslove (Söhn, 2019, str. 58). Kako bi se spriječilo da izbjeglice permanentno ostaju raditi na poslovima nekvalificirane radne snage, potrebna je institucionalna podrška njihovu obrazovanju koja podrazumijeva da izbjeglice znaju jezik i da imaju osobnu motivaciju za učenje, a da im država daje podršku za pokrivanje životnih troškova, vrtić za djecu i druge oblike aktivne potpore. Autorica smatra da bi iskustva integracije njemačkih izbjeglica iz 1990-ih koji su dolazili s područja bivšeg Sovjetskog Saveza mogla biti korisna za nove izbjeglice, a to su produženo učenje njemačkog jezika i stjecanje novih ili dodatnih obrazovnih kvalifikacija (*ibid.*).

U jednoj drugoj studiji navode se čimbenici koji izbjeglicama otežavaju pristup radu u Njemačkoj. Neki od njih su relativno dug početni boravak bez odobre-

nog boravišta i prava na rad; dugotrajan boravak u prihvatilištima za azilante koji otežava izgradnju i održavanje mreže poznanstava, a koji su od velikog značaja za pronalaženje posla; u nekim slučajevima spor proces priznavanja kvalifikacija i vještina; određeni osjećaj da nisu dobrodošli u Njemačkoj, iako se u vezi s potonjom otegotnom okolnošću navodi da je od izbjegličke krize 2015. godine došlo do znatne promjene u smjeru dobrodošlice izbjeglicama (Zetter i Ruaudel, 2016, str. 45).

Uloga lokalnih zajednica nezamjenjiva je ili barem iznimno važna u integraciji izbjeglica i migranata. Zemlje njeguju različite prakse koje se često razvijaju kroz “eksperimente na terenu”, inovativne prakse koje se, ako pokažu dobre rezultate, primjenjuju na nacionalnoj razini (Scholten, 2019, str. 55).

Podrška nevladinih organizacija ekonomskom osnaživanju i integraciji OMZ-ova prisutna je u svim zemljama EU-a, dok su modeli suradnje javnog i civilnog sektora različiti ovisno o zemljama. Na primjer, istraživanje iz Grčke zaključuje da nestabilno i fragmentirano financiranje udruga s jedne te nepostojanje jasnih integracijskih mjera i podrške javne uprave s druge strane otežavaju i limitiraju potporu koju bi u drukčijim uvjetima civilni sektor mogao intenzivnije pružati ekonomskom osnaživanju OMZ-ova (Bagavos i Kourachanis, 2022). Iskustvo Finske ukazuje na potrebu sinergijskog djelovanja udruga i državnih institucija (Bontenbal i Lillie, 2022).

Pregled stanja u Hrvatskoj

Zapošljavanje i samozapošljavanje OMZ-ova i drugih migranata, kao i istraživanja na temu položaja stranih radnika teme su za koje istraživački interes postepeno raste. Pretraga dostupnih baza podataka upućuje na rastući interes istraživača za prisilne migracije i integraciju izbjeglica i migranata u Hrvatskoj, s dominantnom usredotočenošću na pristup učenju hrvatskoga jezika kao neizostavnog elementa integracije.

Važne uvide donose studije o percepciji i stavu građana prema izbjeglicama i stranim radnicima. Istraživanje iz 2012. pokazalo je općenito nepovoljan stav hrvatskih građana prema stranim radnicima: doživljavaju ih kao ekonomsku i kulturnu prijetnju (Čačić-Kumpes *et al.*, 2012). Mijenja li se uistinu stav hrvatskih građana prema izbjeglicama i stranim radnicima, na način da iskazuju viši stupanj tolerancije, nije moguće reći za hrvatsku populaciju općenito, ali istraživanje iz 2016. pokazuje da su stavovi građana istočnih županija donekle pozitivniji nego što zaključuje, na primjer, istraživanje iz 2012. (*ibid.*). Rezultati istraživanja iz 2016. ukazuju na nešto pozitivnije stavove prema stranim radnicima nego što je to ranije bio slučaj, iako i ta studija pokazuje da građani strane radnike doživljavaju kao kulturnu prijetnju, a izbjeglice i kao ekonomsku i sigurnosnu (Gregurović *et al.*, 2016). Istraživanje Ajduković *et al.* (2019) zaključuje pak da hrvatski građani imaju blago

neutralan stav prema izbjeglicama. Ne iznenađuje uvid kako građani koji su imali češći kontakt s izbjeglicama iskazuju veći stupanj spremnosti da se izbjeglicama i pomogne. Iako ukazuju na takav trend, nije moguće ustvrditi pokazuju li navedena istraživanja rast tolerancije prema izbjeglicama i stranim radnicima u Hrvatskoj tijekom posljednjeg desetljeća. U tom smislu buduća istraživanja na tu temu svakako su dobrodošla.

Unatoč opetovanom naglašavanju važnosti zapošljavanja za integraciju OMZ-ova u brojnim *policy* dokumentima i istraživanjima, njihovo je zapošljavanje jedan od ključnih izazova integracije – dok se izbjeglice suočavaju sa sve ozbiljnijom socio-ekonomskom nesigurnošću, javne institucije i dalje raspolažu ograničenim vještinama upravljanja kompleksnom dinamikom gospodarskih, migracijskih i integracijskih politika. Tomu u prilog svjedoči kroničan nedostatak poticajne useljeničke politike, kao i nekonzistentnost integracijskih politika za izbjeglice i migrante (posljednji akcijski plan integracije državljana trećih zemalja donesen je za razdoblje od 2017. do 2019.). U analizi stanja ljudskih prava i jednakosti pučka pravobraniteljica u izvješću za 2022. godinu navodi kako Republika Hrvatska nema migracijsku strategiju, iako se ona već neko vrijeme najavljuje. S obzirom na to da je prethodni akcijski plan za integraciju osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom istekao još 2019. godine, u izvješću se preporučuje ubrzano donošenje novog akcijskog plana (Izvješće pučke pravobraniteljice, 2023, str. 140).

Knjiga *Integracija azilanata u hrvatsko društvo: Kulturnoantropološka studija* autorice Rahele Jurković (2021) donosi detaljan uvid u to kako se OMZ-ovi integriraju u hrvatsko društvo, kako se zakoni u tom području provode te kako pojedine organizacije sudjeluju u procesima integracije. Podaci za istraživanje prikupljeni su putem intervjua, sudioničkog promatranja i etnografskih studija slučajeva temeljem kojih autorica gradi induktivnu analizu. Između ostalog, to istraživanje naglašava da hrvatska zakonska regulativa ne odražava svjesnost da integracija OMZ-ova počinje od trenutka kada dođu u Hrvatsku i postanu tražitelji azila, a ne od trenutka kada dobiju azil (*ibid.*, str. 194). Sljedeći važan uvid jest da OMZ-ovima u nalaženju posla u pravilu pomažu nevladine udruge i pojedinci iz udruga, a ne Hrvatski zavod za zapošljavanje, na koji su svi prijavljeni (*ibid.*, str. 195). Knjiga donosi podatak kako zemlje Zapadne Europe OMZ-ovima u pravilu osiguravaju 300-600 besplatnih sati učenja jezika i kulture, dok je u Hrvatskoj taj broj sveden na skromnih 70 sati (*ibid.*, str. 200). Opći je zaključak da je svako identificirano područje integracije u Hrvatskoj pokazalo nedostatke u sustavu provedbe, što OMZ-ove stavlja u poziciju marginalizacije i siromaštva (*ibid.*, str. 197).

Izveštaj o iskustvima zapošljavanja izbjeglica (Bužinkić *et al.*, 2014) ističe strukturnu i sustavnu zanemarenost politike zapošljavanja i zapošljivosti OMZ-ova te navodi da su izbjeglice “izložene nepovoljnim, za njihovu integraciju obeshra-

brujućim i diskriminirajućim postupcima prilikom pokušaja uključivanja u tržište rada". Najveće prepreke koje izvještaj prepoznaje tiču se nesustavne organiziranosti pristupu učenja jezika, prakse nepriznavanja ili otežanog priznavanja kvalifikacija, neprepoznavanja prethodnih radnih iskustava ili uključivanja u proces osposobljavanja onih koji nisu imali prilike stjecati radno iskustvo prije dolaska u Hrvatsku. Isti izvještaj navodi iskustva poslodavaca u zapošljavanju OMZ-ova; poslodavci ističu sljedeće poteškoće: nepoznavanje hrvatskoga jezika i kulture rada, nepriznavanje kvalifikacija stečenih izvan RH, neprilagođenost kvalifikacija hrvatskom tržištu rada (drugačiji sustavi obrazovanja), nepostojanje mogućnosti prekvalifikacije i dodatne edukacije, kulturne razlike i nepostojanje interkulturnih kompetencija te posljedično diskriminacija, neadekvatan informacijsko-komunikacijski kanal između odgovornih aktera i izbjeglica, nejasna podjela uloga i odgovornosti nadležnih aktera u provedbi integracijske politike s naglaskom na zapošljavanju izbjeglica i generalna neupućenost u sustav azila i imigracijsku politiku (*ibid.*).

Nedavno objavljeni izvještaj *Ekonomska integracija i profesionalni razvoj državljana trećih zemalja* (CMS, 2021) temeljen na razgovorima s državljanima trećih zemalja (uključeni su i OMZ-ovi) te javnim službenicima, poslodavcima i organizacijama civilnoga društva potvrđuje da je nepoznavanje hrvatskoga jezika ključna prepreka zapošljavanju, pri čemu su "brojni resursi koji olakšavaju pronalazjenje posla (npr. internetske platforme s ponudama poslova ili državni zavod za zapošljavanje) dostupni samo na lokalnom jeziku", a zbog nepoznavanja jezika su i "manje konkurenti za radna mjesta za koja poznavanje lokalnog jezika nije formalni uvjet (u mnogim slučajevima poslodavci i dalje radije zapošljavaju nekoga tko govori lokalni jezik)" (*ibid.*, str. 2).

Izvještaj *Izazovi integracije* (CMS, 2014) izrijeком navodi kao problem nepriznavanje kvalifikacija stečenih u zemljama porijekla OMZ-ova, izdvajajući sljedeće prepreke: "... nedostatak materijalnih dokaza za provjeru, nedostatak informacija za nadležno tijelo kako bi se mogla napraviti adekvatna procjena, općenito nedostatak financijskih sredstava za priznavanje stručnih kvalifikacija i, posebno, za organizaciju kompenzacijskih mjera te za pripremu demonstracijskih testova, neadekvatni demonstracijski testovi te zatvoreni sustavi regulacije koji ne dopuštaju priznavanje kvalifikacija stečenih izvan dotične države. Najznačajnija prepreka je nedostatak financijskih sredstava za provođenje procesa priznavanja, što pridonosi osjećaju beskorisnosti kod izbjeglica stručnjaka te zbog neiskorištenosti kapaciteta predstavlja značajan gubitak ljudskih resursa" (*ibid.*, str. 40).

Navedene rezultate potvrđuje i publikacija *Društvena uključenost osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj* (Gregurović i Klempić Bogadi, 2022), koja kao ključne prepreke u ostvarenju zaposlenja navodi "gubitak osobnih isprava, neposjedovanje ili gubitak diploma o stručnoj spremi, nepriznava-

nje diploma, dugotrajnu ekonomsku neaktivnost, ograničenost socijalnih kontakata i slabu uključenost u socijalne mreže” (*ibid.*, str. 22).

Povrh toga oba istraživanja, napravljena u rasponu od deset godina, upozoravaju da su izbjeglice izložene socijalnoj nesigurnosti i ozbiljnom siromaštvu, prvo zbog dugoročne nezaposlenosti ili tek povremenih i privremenih poslova, koji se odvijaju u teškim, nesigurnim ili nepodržavajućim radnim uvjetima (Bužinkić *et al.*, 2014), a drugo zbog silazne profesionalne mobilnosti kod izbjeglica koje ne mogu naći posao u skladu sa svojom stručnom spremom (Gregurović i Klempić Bogadi, 2022). Na nedavno održanom okruglom stolu “Zajedno za bolje – O migrantskom aktivizmu u Hrvatskoj” (20. lipnja 2023.) u organizaciji Centra za mirovne studije (CMS) panelisti s međunarodnom zaštitom istaknuli su da su zapošljavanje i radnička prava gorući višegodišnji problem za izbjeglice te da se i sami suočavaju s njima.

Istraživanja navode kako je osobit pad zaposlenosti i zapošljavanja primijećen 2020. godine u jeku pandemije virusa COVID-19. Gregurević i Klempić Bogadi (2022) navode da je “broj osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita prijavljenih u evidenciju Zavoda za zapošljavanje u posljednje tri godine (2018., 2019. i 2020.) bio najveći 2019. i iznosio je 172 (M 93 i Ž 79). U odnosu na 2018. i 2019., u 2020. zapaža se velik pad broja osoba koje su uključene u savjetovanje i profesionalno usmjeravanje te u mjere aktivne politike zapošljavanja, pri čemu najveći broj osoba koje su uključene u mjere aktivne politike zapošljavanja dolazi iz Sirije”. Nacionalni izvještaj o sustavu azila za 2021. godinu Hrvatskoga pravnog centra (HPC, 2022) ističe kako je krajem 2021. Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) evidentirao 103 nezaposlena OMZ-a, od čega gotovo polovicu čine žene. Isti izvještaj navodi kako je u individualno savjetovanje za uključivanje na tržište rada bilo uključeno 45 OMZ-ova, a putem mjera aktivnog zapošljavanja bilo ih je uključeno šest.

Najrecentnije istraživanje o zapošljivosti i zapošljavanju OMZ-ova autorica Brgles *et al.* (2021) analizira zaposlenost korisnika i korisnica programa integracije Hrvatskoga Crvenog križa (HCK). Prema podacima, zaključno prikupljenima u siječnju 2018. godine, istraživanje je – uvažavajući kategorije spola, zemlje porijekla i pravnog statusa – obuhvatilo 346 korisnika HCK-a, od kojih su muškarci činili iznad 70%, a žene ispod 30% ispitanika/ica. Struktura zaposlenih osoba bila je ovakva: manje od 9% za žene, a gotovo 41% za muškarce. Ti podaci ukazuju na rodni jaz u zapošljavanju izbjeglica te skreću pozornost na to da žene rade na najniže plaćenim radnim mjestima, što je prepoznato kao rodni jaz u plaćama (Broz i Levačić, 2015). Brgles *et al.* (2021, str. 401) tumače da je postotak žena koje “zauzimaju najmanje plaćene i najmanje kvalificirane poslove u najmarginaliziranijim segmentima tržišta rada veći nego među muškarcima i manjinama” (*ibid.*). Polovica korisnika/ica HCK-a (50,29%) uključenih u to istraživanje porijeklom su iz Sirije i

imali su najviši stupanj zaposlenosti od 56,25%, koji je u neposrednoj vezi sa stupnjem obrazovanja i prethodnim radnim iskustvom. Nadalje, 12,14% izbjeglica porijeklom je iz Iraka, a njihova je zaposlenost bila 11,93%. Zastupljenost prema zemlji podrijetla za ostale korisnike HCK-a nije navedena zbog visoke stope raspršenosti rezultata (*ibid.*, str. 406).

O samozapošljavanju OMZ-ova u Hrvatskoj pak nema dostupnih istraživanja. Tek poneko istraživanje usredotočuje se na samozapošljavanje i poduzetništvo migranata u Hrvatskoj (Bužinkić, 2017; Vučković, 2022). Istraživači ne raspolažu podacima o broju OMZ-ova i migranata koji su otpočeli poduzetničke inicijative te o njihovoj uspješnosti, međutim dostupna istraživanja ukazuju na to da su odluke o poduzetništvu u migrantskoj populaciji uglavnom uvjetovane različitim preprekama u zapošljavanju, poput otežanog pristupa tržištu rada (Vučković, 2022), te su poduzetništvo ili drugi oblici samozapošljavanja neposredan odgovor na egzistencijalne potrebe. Prema Vučković (*ibid.*, str. 454), migranti pokazuju viši stupanj spremnosti na poduzetništvo od lokalnog stanovništva, no izloženi su većem riziku propasti svoje poduzetničke inicijative (Desiderio i Salt, 2010, prema Vučković, 2022, str. 454). Druga kategorija faktora koji utječu na poduzetništvo imigranata je postojanje podrške nacionalne, etničke, kulturne ili vjerske zajednice kojoj migrant ili izbjeglica pripadaju i koja služi kao resursna pomoć u razvijanju poslovanja (de Lange *et al.*, 2019). Solidarnost i povezanost migranata općenito također povoljno djeluju na njihove poduzetničke aktivnosti. Taj aspekt kulturološke raznolikosti i međusobne povezanosti bliskih zajednica bit će važan okvir analize uslijed demografskih promjena i useljeničke politike kakvu očekujemo u bliskoj budućnosti.

Podaci koji proizlaze iz hrvatskoga konteksta usporedivi su i s podacima iz drugih zemalja EU-a (Europska komisija, 2021). Naime, Akcijski plan Europske unije za integraciju detaljno navodi izazove integracije i preporuke za njihovo rješavanje. U Akcijskom planu navodi se da su OMZ-ovi, prema podacima Eurostata, i dalje nedovoljno uspješno integrirani u svoja nova društva u pogledu zaposlenja (navedeno na prvome mjestu), obrazovanja i socijalne uključenosti (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, 2016, str. 2). Izloženi su većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti (*ibid.*, str. 3). Od članica se traži da se aktivno uključe u integraciju tih osoba u tržište rada i društvo, ali svjesni smo da će za mnoge države članice to biti izazov. No, navodi se dalje u istom dokumentu (*ibid.*), to može biti i prilika za članice koje se suočavaju s demografskim izazovima, kao što je Hrvatska, jer OMZ-ovi imaju “pozitivne neto porezne doprinose ako su pravodobno i odgovarajuće integrirani počevši od rane integracije u obrazovanje i tržište rada” (*ibid.*).

Studija slučaja “Novi susjedi – integracija osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo”

Metodologija istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja korišteni su podaci prikupljeni tijekom evaluacije projekta “Novi susjedi – integracija osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo” koji je proveo Centar za kulturu dijaloga (CKD) iz Zagreba u suradnji s Islamskom zajednicom u Republici Hrvatskoj. Projekt je proveden uz podršku Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske u razdoblju od 2020. do 2023. godine, a financiran je sredstvima Europske komisije iz Fonda za azil, migracije i integraciju te sredstvima iz proračuna Republike Hrvatske.

Cilj projekta bio je povećanje uspješnosti integracije OMZ-ova. Evaluacija od strane Instituta za razvoj i međunarodne odnose iz Zagreba imala je za cilj ne samo ocijeniti provedene aktivnosti nego i analitički sagledati aspekte integracije OMZ-ova u širem hrvatskom društveno-političkom kontekstu. Analitička studija koja se temelji na evaluaciji CKD-a provedena je pod nazivom “Naši novi susjedi i sugrađani – o podršci integraciji osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo”.

Evaluacija je provedena u razdoblju od srpnja do prosinca 2022. godine, a osim analize projektnih dokumenata i drugih relevantnih studija i izvora uključivala je polustrukturirane intervjue s korisnicima projekta, zaposlenima i volonterima CKD-a te s drugim dionicima procesa integracije – tijelima državne uprave i lokalne samouprave, nevladinim organizacijama, medijima i poslodavcima. Ukupno su objavljena 22 intervjua. Intervjui su obavljani na hrvatskome, na engleskome ili na jeziku OMZ-ova uz pomoć službenog prevoditelja CKD-a. Sa sugovornicima, uključujući i prevoditelje, potpisane su izjave o povjerljivosti podataka.

Proveden je i *online* upitnik na prigodnom uzorku od 553 osobe. Uvidi prikupljeni iz tih intervjua i upitnika elaborirani su u donjoj analizi studije slučaja. Također, za potrebe izrade ovog članka obavljena su još četiri intervjua tijekom ožujka i travnja 2023. godine sa sugovornicama iz nevladinih organizacija uključenih u procese integracije sa specifičnim istraživačkim pitanjima vezanim uz zapošljavanje OMZ-ova.

Analiza studije slučaja

CKD-ov projekt podrške integraciji OMZ-ova započeo je s početkom pandemije virusa COVID-19 koja je, s različitim intenzitetom, obilježila cjelokupan projekt. Za vrijeme provedbe projekta Hrvatsku su pogodila dva snažna potresa; prvi se dogodio u Zagrebu u ožujku, a drugi u Sisku i Petrinji u prosincu 2020. Oba potresa

snažno su pogodila gradove u kojima žive OMZ-ovi. Potonji je ozbiljno destabilizirao domove i životnu sigurnost OMZ-ova u Sisku i Petrinji.

Projekt “Novi susjedi” uključivao je 152 osobe koje su bile smještene na području Zagreba, Karlovca, Siska, Rijeke, Viškova, Velike Gorice, Lipika, Varaždina i Splita.⁵ Korisnici/e su bili 91 osoba muškog i 61 osoba ženskog spola, većim dijelom članovi jedne od 28 obitelji, ali i dvoje maloljetnika bez pratnje te 33 punoljetnih samaca od kojih je šestoro tijekom trajanja projekta steklo obitelj. U pogledu punoljetnosti, projekt je na početku brojao 91 punoljetnu osobu i 61 maloljetnu, od kojih je sedmero u periodu od 2020. do konca 2022. postalo punoljetno.

Većina korisnika/ica projekta “Novi susjedi” bile su osobe niže ili srednje stručne spreme koje su radile niskoplaćene poslove. Šezdeset osoba bilo je zaposleno, ali na poslovima koje karakterizira česta promjena poslodavca. Tri osobe imale su određeni stupanj invaliditeta i nisu bile zaposlene, kao i pet osoba starije životne dobi koje više nisu radno aktivne.

Početakom 2023. od 152 korisnika projekta njih 108 živjelo je u Hrvatskoj, a 44 osobe napustile su Hrvatsku privremeno ili za stalno. Dakle, neki su otišli, a možda još neki planiraju otići u druge zemlje EU-a u nadi da će ondje moći lakše (pre)živjeti i naći veće mogućnosti zaposlenja nego što su ih mogli naći u Hrvatskoj. Perspektiva prekarnog rada i teške životne borbe u Hrvatskoj ključni su razlog odlaska; razlog neposredno povezan s nižom motivacijom za učenje hrvatskoga jezika nego što bi bio da je hrvatska ekonomija visoko razvijena s brojnim mogućnostima zapošljavanja. No sadašnja ekonomska situacija te činjenica da neki OMZ-ovi nemaju motivaciju za učenje hrvatskoga jezika ipak ne oslobađaju hrvatske institucije od odgovornosti za neprovođenje zakonom propisane obveze osiguravanja učenja hrvatskoga jezika, koje je temelj podrške za ekonomsko osnaživanje OMZ-ova. Kao potvrdu navedenoga donosimo nekoliko izjava iz intervjua s dionicima procesa integracije. Naglašavamo da se potreba za dostupnošću tečajeva hrvatskoga jezika pojavila u svim našim razgovorima, a citati u nastavku samo su ilustracija rečenoga.

Omogućio bih im da od prvog dana uče hrvatski jezik, od prvog dana kad su u prihvatilištu. To im je najveća prepreka za integraciju. (javna ustanova)

Učenje hrvatskog jezika je prva i najvažnija prepreka. Bez adekvatnog i organiziranog tečaja hrvatskog jezika nema ni integracije u hrvatsko društvo. (državni ured)

Učenje jezika i kulture trebala bi biti aktivna mjera koja potiče integraciju i daje podršku dok je osobama potrebno. (organizacija civilnog društva)

⁵ Osamdeset osoba u Zagrebu, 38 u Sisku, 12 u Karlovcu, 14 u Rijeci, četiri u Viškovu, jedna u Varaždinu, jedna u Splitu, jedna u Velikoj Gorici i jedna u Lipiku.

Treba organizirati tečajeve hrvatskog jezika za azilante. Da sam imao više prilika naučiti hrvatski jezik, bilo bi mi puno lakše integrirati se u hrvatsko društvo. (korisnik projekta "Novi susjedi")

Nadalje, analizirajući demografsku strukturu projekta "Novi susjedi", kao i perspektivu rodne ravnoteže, pokazalo se da su muškarci zaposleni u višem postotku nego žene. Razlozi su primarno tradicionalne rodne uloge prema kojima je skrb o djeci odgovornost majki, koje brinu o djeci i kućanstvu dok očevi rade. U okviru provedbe ovoga projekta sedam žena skrbilo je o svojoj novorođenoj djeci, a najmanje jedna za to je vrijeme primala roditeljsku potporu jer je prethodno bila zaposlena. Za ostale nije utvrđeno jesu li primale potporu temeljem rođenja djeteta, odnosno jesu li ispunjavale uvjete roditeljske potpore od rada za nezaposlene roditelje u skladu s člankom 38. Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama prema kojem osoba mora biti državljanin/ka ili stranac/kinja s odobrenim stalnim boravkom, što je uvjet koji nijedna od tih majki nije mogla ispuniti. U takvim slučajevima postavlja se pitanje mogućnosti pronalaženja zakonskih rješenja za podršku nezaposlenim majkama s odobrenom međunarodnom zaštitom u svjetlu mjera demografske obnove i integracijskih politika Republike Hrvatske. Muškarci s odobrenom međunarodnom zaštitom bez obitelji uglavnom su zaposleni, a tako je i s parovima bez djece gdje su oba partnera zaposlena. U vidu podrške ekonomskom osnaživanju OMZ-ova, osobito žena, znanje hrvatskoga jezika, dostupnost vrtića i dodatna institucionalna podrška izlasku žena izbjeglica na tržište rada postepeno mogu mijenjati i postojeće rodne omjere zaposlenosti OMZ-ova.

U projektu "Novi susjedi" bilo je 41 dijete školske dobi, od kojih je 34 bilo upisano u osnovne škole, dok ih je u srednjim školama bilo sedmero. Troje djece je tijekom provedbe projekta završilo osnovnu školu i nastavilo srednjoškolsko obrazovanje. Problemi se, međutim, javljaju kod upisa starije djece u obrazovni sustav, osobito u srednje škole i na fakultete, kako slijedi u daljnjoj analizi.

OMZ-ovi koji su imali diplome viših i visokih škola nastojali su ishoditi potvrdu o priznavanju istovjetnosti diplome/kvalifikacija koju posjeduju iz druge zemlje, doškolovati se ako je potrebno ili se prekvalificirati u drugo zvanje. U okviru projekta "Novi susjedi" 12 OMZ-ova stiglo je u Hrvatsku s diplomama završenih fakulteta. Dok je trajao proces priznavanja ranije stečene diplome ili (do)školovanja, OMZ-ovi su aktivno učili hrvatski jezik i eventualno radili poslove koji su im donekle popravljali kućni budžet, ali ih nisu diskvalificirali od primanja socijalne naknade; drugim riječima, radili su niskoplaćene poslove ispod minimuma prosječne plaće. Takvih je osoba bilo šest, upornih da nauče jezik i steknu potvrde kvalifikacija kako bi mogle raditi u struci.

Uvjet za ekonomsko osnaživanje OMZ-ova je dobivanje bolje plaćenih poslova, a uvjet za dobivanje takvih poslova je posjedovanje konkurentnih znanja i

vještina. OMZ-ovi koji su sudjelovali u projektu “Novi susjedi” uglavnom su imali osnovnu ili srednju stručnu spremu. No istraživanja i dosadašnje iskustvo rada OMZ-ova u Hrvatskoj potvrđuju kako fakultetski obrazovani OMZ-ovi često dugotrajno rade niže plaćene poslove zbog niza faktora – nedovoljnog znanja jezika, otežanog/usporenog priznavanja kvalifikacija, nepostojanja adekvatnih radnih mjesta u mjestima gdje se naseljavaju, ograničenosti pristupa informacijama o dostupnosti radnih mjesta te njihova psihofizičkog stanja.

U grupi OMZ-ova s kojom je radio CKD zabilježena je struktura onih s prethodno stečenim obrazovnim kvalifikacijama u zemljama podrijetla ili drugdje te onih koji žele nastaviti školovanje u višim ili visokim školama. Unatoč tome što su OMZ-ovi zakonski definirani kao stranci s pravima koja imaju hrvatski državljani, uključujući i pristup obrazovanju, kontinuirano se javljaju problemi prilikom upisa, pri čemu visokoobrazovne institucije OMZ-ovima s pravima hrvatskih državljana naplaćuju školarine za strance. Stoga se iznova javlja problem postupanja u svakome pojedinom slučaju. Oni koji su uporni u konačnici prevladaju administrativne barijere, uglavnom uz pomoć nevladinih organizacija, jer ne postoje zakonska ograničenja za njihov upis na fakultet ili višu školu ako, naravno, zadovoljavaju propisane akademske uvjete za upis. Ostaje, dakako, izazov svladavanja jezika jer je nastava na većini hrvatskih fakulteta i viših škola i dalje na hrvatskome, a i izazov financiranja školovanja. Mnogi posežu za poslovima uslužnih djelatnosti kako bi mogli platiti troškove školovanja, a rijetki su oni čije obitelji mogu financijski podržati njihovo školovanje. Tijekom trajanja projekta dvoje se korisnika/ica upisalo na fakultet.

S obzirom na to da upisi OMZ-ova na hrvatske fakultete nisu novost, OMZ-ovi i organizacije civilnoga društva već dugo zahtijevaju institucionalnu prilagodbu i aktivniju podršku OMZ-ovima tijekom studija. Uočen je problem opetovanog nalaženja na prepreke prilikom upisivanja OMZ-ova na fakultete u Hrvatskoj unatoč gotovo dva desetljeća odgovarajuće prakse (Bužinkić, 2023). Takve prepreke mogu se premostiti jasnim uputama nacionalnih institucija koje se dostavljaju obrazovnim ustanovama svake godine prije upisa.

Priznavanje školovanja ostvarenog u nekoj drugoj zemlji uvelike je problematično. Proces nostrifikacije sam po sebi nije kompliciran i jasno je propisan. Dugotrajnost postupka često pak ovisi o obujmu dokumentacije koju je potrebno službeno prevesti, kao i o cijeni prijevoda koja mnogima predstavlja visok financijski izdatak. Priznavanje diploma fakulteta iz područja društvenih znanosti do sada se nije pokazalo kao ozbiljan problem, barem sudeći prema priznanju diplome ekonomskog fakulteta stečene u jednoj azijskoj zemlji, koja je u Hrvatskoj priznata na temelju relativno jednostavnog postupka. U slučajevima nekih drugih zvanja iz područja društvenih znanosti također nije bilo uočenih problema. No, na primjer,

postupak priznavanja medicinskog studija izvan Hrvatske iznimno je kompliciran. Postupak će neizbježno potrajati jer treba prevesti obimnu dokumentaciju koja je u konkretnom predmetu jedne osobe s odobrenom međunarodnom zaštitom obuhvaćala mnoštvo stranica, potom je nužno formiranje posebnog povjerenstva od strane Hrvatske liječničke komore koja procjenjuje položene ispite i određuje razliku koju je osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom dužna položiti kako bi se njezina diploma priznala u Hrvatskoj. Tijekom trajanja projekta “Novi susjedi” dvije korisnice nastavile su studij medicine u Hrvatskoj.

Postoje različiti vidovi prekvalifikacija, a neki mlađi OMZ-ovi snašli su se tako što su edukaciju za novo zvanje dobili od potencijalnog poslodavca (uglavnom u IT sektoru) koji im nakon završene edukacije nudi posao. Trošak edukacije otplaćivali su radom. U takvim slučajevima za posao je bilo ključno poznavanje engleskoga jezika. Poznavanje hrvatskoga, naravno, i dalje ostaje važan kriterij njihove konkurentnosti na tržištu rada. Tri korisnika/ice projekta “Novi susjedi” tako su stekla nove kvalifikacije.

Projekt “Novi susjedi” bio je usredotočen na izradu individualnog plana integracije za svakog korisnika projekta, a plan je prilagođen potrebama, ciljevima i mogućnostima korisnika/ica. U praksi je to značilo da se, na primjer, za školsku djecu izrađuje plan integracije koji se fokusira na njihovo obrazovanje, prije svega učenje jezika i uključivanje u školu. Za osobe koje imaju obrazovanje i spremne su raditi, plan integracije fokusira se na učenje jezika i podršku u traženju posla.

U praksi to uglavnom izgleda tako da se zdravi punoljetni OMZ-ovi, nakon što od MUP-a dobiju dozvolu boravka, prijavljuju na Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ). Ako imaju kvalifikacije koje hrvatski sustav priznaje, prijavljuju ih se kao nezaposlene s pripadajućim kvalifikacijama. Ipak, najčešće su OMZ-ovi prijavljeni na HZZ bez kvalifikacija. Status bez kvalifikacija može značiti dvije stvari – da osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom nema kvalifikacije ili da ima diplomu koja u Hrvatskoj (još) nije priznata. U oba slučaja osoba može promijeniti status nekvalificiranog radnika ako dokaže ili stekne određenu kvalifikaciju. Osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom koja je diplomu stekla drugdje, ako ista bude priznata u Hrvatskoj, u evidenciji HZZ-a traži izmjenu svog statusa.

Prijavom u HZZ-ovu evidenciju nezaposlenih OMZ-ovi stječu uvjete za prijavu za zajamčenu minimalnu naknadu⁶ koju dodjeljuje Centar za socijalnu skrb.

⁶ Zajamčena minimalna naknada određuje se u propisanom postotku od osnovice koju određuje hrvatska vlada, a ona je u 2022. iznosila 1000 kuna, odnosno nepunih 133 eura. Postotak za radno sposobnog samca iznosi 100% osnovice, a za stariju osobu nesposobnu za rad 130%. Što se tiče obitelji, postotak za svakoga pojedinog člana određuje se njegovim statusom, a ide od 70% za dijete i radno sposobnu odraslu osobu do 135% za samohranog roditelja nesposobnog za rad.

U okviru ovog projekta nije zabilježen niti jedan slučaj da je osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom odmah našla posao bez potrebe za prijavom na HZZ i u Centar za socijalnu skrb radi ostvarivanja prava na zajamčenu minimalnu naknadu. S ostvarenim pravom na zajamčenu minimalnu naknadu potraga za poslom OMZ-ovima je samo donekle olakšana, jer radi se o niskoj naknadi, znatno manjoj od minimalne plaće u Hrvatskoj.

Prema iskustvu CKD-a, OMZ-ovima je najlakše pronaći poslove u uslužnim djelatnostima. Takvi poslovi uglavnom su nisko plaćeni, a definira ih i relativna kratkotrajnost zadržavanja kod istog poslodavca. To ujedno znači da je osoba nezaposlena u periodu potrage za novim poslom, ako ga nije osigurala dok je imala prethodni posao. Većina zaposlenih OMZ-ova iz projekta "Novi susjedi" bila je zaposlena upravo u uslužnim djelatnostima, što je povezano s kontinuiranom neizvjesnošću, niskim primanjima i prekarnim radom. Bez znanja jezika uglavnom se može zaposliti jedino u sektoru građevinarstva. U svim drugim djelatnostima nužno je barem minimalno poznavanje hrvatskoga jezika.

Čim dođu izbjeglice u Hrvatsku, trebalo bi odmah saznati, utvrditi njihove kvalifikacije, i da dok uče hrvatski, da ih se usmjeri prema toj kvalifikaciji ili željenoj kvalifikaciji; dakle, da im se pomogne da nađu posao, da im se pomogne s kvalifikacijama kako bi se što brže i bolje integrirali. (korisnik projekta "Novi susjedi")

Imam rođake u Njemačkoj. Znam da u Njemačkoj izbjeglicama pomažu da što prije počnu raditi. Provjere njihove kvalifikacije i onda ih poguraju da nađu posao. Svaki čovjek se bolje osjeća kad radi, kad zarađuje, kad bolje živi. (korisnik projekta "Novi susjedi")

Sve su to relevantni elementi koje s punom pozornošću treba razmotriti u svjetlu podrške ekonomskom osnaživanju OMZ-ova, ali i u svjetlu razgovora o budućoj useljeničkoj politici Republike Hrvatske. Osobito je važno onima s obrazovanjem i diplomom omogućiti nalaženje radnih mjesta koja odgovaraju njihovim stečenim znanjima i vještinama, a onima koji se žele obrazovati omogućiti daljnje obrazovanje i/ili stručno usavršavanje. U tom smislu važno je i da se odluke o razmještanju i stanovanju koje se provode u okviru azilne i integracijske politike, uključujući i one iz europskoga modela preseljenja, nužno povezuju s mogućnostima zapošljavanja OMZ-ova.

Taj će izazov postajati sve ozbiljniji ako broj OMZ-ova bude rastao uslijed snažnijeg aktiviranja politike preseljenja većeg broja OMZ-ova izvan Zagreba, u druga mjesta u Hrvatskoj s bitno lošijim ekonomskim prilikama. Zahtjev za rješavanjem pitanja zapošljavanja i osiguranja trajne ekonomske sigurnosti OMZ-ova stoji pred nacionalnim institucijama koje trebaju definirati kvalitetne i pravedne useljeničke politike koje ukrštavaju gospodarske i integracijske faktore, a koji će sve ozbiljnije uključivati organizacije civilnoga društva koje su dosad imale aktiv-

nu ulogu u poticanju zapošljavanja OMZ-ova, kao i lokalnu samoupravu, institucije i poslodavce.

Analiza poduzetništva OMZ-ova i šire migrantske populacije u Hrvatskoj ograničena je činjenicom niskoga ukupnog broja OMZ-ova ili migranata koji su se trajno nastanili. Neki od onih koji su ostali u Hrvatskoj krenuli su poduzetničkim vodama, o čemu mediji u Hrvatskoj povremeno izvještavaju.⁷ No uglavnom ne izvještavaju o propalim poduzetničkim pothvatima, kojih je posljednjih godina također bilo. Izdajamo nekoliko ključnih uvida iz jednog od intervjua obavljenih za potrebe izrade ovog članka, onoga s predstavnicom udruge koja pomaže razvoj poduzetničkih vještina kod OMZ-ova i drugih migranata: poznavanje hrvatskog jezika je ključno, temelj kako bi osoba uopće mogla funkcionirati u sustavu. No samo znanje jezika nije dovoljno – osoba treba poznavati administrativni sustav, zakone i uredbe, znati se snaći u kolopletu pravila koja treba slijediti kako bi pokrenula posao. Za takvo nešto, rekla je naša sugovornica, treba vrijeme. Nevladine organizacije pomažu u procesu razumijevanja procesa, ishodovanju različitih dozvola i slično, ali udruge ne donose konačne poslovne odluke.

Najvažnije je, prema našoj sugovornici, poznavanje hrvatskoga tržišta:

Oni imaju ideju što bi htjeli prodavati, ali ne istraže dovoljno tržište, vode se logikom što se dobro prodavalo u njihovoj zemlji. Posude novac, ulože u posao, a posao ne ide jer nema kupaca za njihovu robu. Nema dovoljno ljudi iz njihove zemlje koji bi kupili tu robu, a hrvatski kupci tu robu ne poznaju. I onda zatvaraju dućane i ostaju u minusu iz kojeg teško izlaze. A sve bi bilo drugačije da ih netko uputi da trebaju dobro poznavati hrvatsko tržište prije nego riskiraju uložiti ušteđevinu ili posuđeni novac. A jedan od uvjeta za dobro poznavanje Hrvatske je poznavanje jezika, što je njima svima prepreka jer je jezik težak i treba vremena da se nauči. Onda se vraćamo na početak, a to je da je osnova za svaki vid integracije migranata znanje jezika. (nevladina udruga)

Preporuke s osvrtom na relevantna istraživanja

Projekt CKD-a “Novi susjedi” potvrđuje zaključke istraživačkih studija korištenih u ovoj analizi. Institucije zadužene za provođenje tečaja hrvatskoga jezika ne obavljaju svoju zakonom propisanu obvezu, a sankcije za neprovođenje tečaja jezika nitko ne snosi. Osim, naravno, posljedica s kojima se suočavaju OMZ-ovi. Od 152 korisnika projekta “Novi susjedi” u periodu od tri godine većina ima završenih 70 sati učenja hrvatskoga jezika, ali ne svi. Djeca upisana u škole brzo svladavaju je-

⁷ Zivotni-zaokret-africkog-sime-koji-je-radio-za-general-a-gotovinu-dao-sam-otkaz-kako-bih-pomagao-izbjeglicama-a-sada-ih-namjeravam-zaposliti-6613860;samaneh-do-jucer-izbjeglica-a-danas-poduzetnica.html; ovdje-sam-dobio-priliku-i-sad-zelim-nekoga-zaposliti-1343110

zik, no odrasli su uskraćeni za nastavu hrvatskoga. Nijedna osoba nije dobila propisanih 280 sati učenja hrvatskoga jezika kao minimum koji je potreban za svladavanje jezika (MZO, 2014, str. 4). Prema *Programu učenja hrvatskog jezika, povijesti i kulture za azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom radi uključivanja u hrvatsko društvo* prva cjelina od 70 sati obvezna je i predstavlja uvod u učenje jezika (*ibid.*, str. 5). Ako upute iz toga Programa, pripremljenog od Ministarstva znanosti i obrazovanja, usporedimo s podacima o broju sati učenja jezika korisnika projekta “Novi susjedi”, lako zaključujemo da, s iznimkom djece u školama i osoba koje su samoinicijativno pohađale tečajeve jezika ili samostalno učile, ni jedna druga osoba nije dobila više od 70 uvodnih sati učenja hrvatskoga. A tih je oko polovica ukupnog broja korisnika, dakle oko 50% OMZ-ova iz projekta posjeduje, u najboljem slučaju, vrlo ograničeno znanje hrvatskoga jezika.

Prema *Smjernicama za politike zapošljavanja država članica* koje je donijela Europska komisija (EUROCOM, 2023), od Republike Hrvatske očekuje se promicanje politike zapošljavanja za ranjive skupine, uključujući izbjeglice i migrante, s naglaskom na jačanje socijalnoga modela koji bi trebao “promicati pristojne plaće, ojačati kolektivno pregovaranje i osigurati uključivost tržišta rada”, pritom uklanjajući prepreke za pristup tržištu rada i boreći se protiv siromaštva, socijalne isključenosti i beskućništva. Akcijski plan za integraciju i uključivost (Europska komisija, 2020) jednako naglašava važnost socijalne kohezije stavljajući u fokus ranu integraciju i dugotrajnu sigurnost. U tom smislu Unija se obvezuje podržati svaku državu članicu kroz četiri prioriteta:

- uključivo obrazovanje i usavršavanje od ranog djetinjstva do visokog obrazovanja, s fokusom na brzo prepoznavanje kvalifikacija i rano učenje jezika;
- unaprjeđenje mogućnosti zapošljavanja i prepoznavanja vještina migranata kako bi se kvalitetno valorizirao doprinos migrantskih zajednica, osobito žena migrantkinja, kojima treba osigurati ostvarenje njihova punog potencijala; Komisija će raditi sa socijalnim i ekonomskim partnerima te poslodavcima na promicanju integracije na tržište rada, podržati poduzetničke inicijative i olakšati poslodavcima prepoznavanje i testiranje vještina;
- namjensko financiranje promicanja pristupa zdravstvenim uslugama za ljude rođene izvan EU-a kao i prilika za države članice da razmjenjuju informacije o dobrim praksama;
- pristup odgovarajućem i pristupačnom stanovanju, kao i financiranje za razmjenu iskustava na lokalnom i regionalnom nivou o suzbijanju diskriminacije i segregacije kada se to tiče pristupa stanovanju.

OMZ-ove bi trebalo tretirati sa socijalnom osjetljivošću primjerenom njihovim iskustvima izbjeglištva i produžene nesigurnosti, ali istovremeno ih ne gledati samo kroz humanitarnu prizmu i ne stavljati u dugotrajni položaj “socijalnih slučajeva”.

Aktivnim politikama zapošljavanja OMZ-ova gradi se razvojna strategija ekonomske sigurnosti i za OMZ-ove i za društvo.

Prema tom okviru Republika Hrvatska ima obavezu i mogućnost unaprijediti svoje politike zapošljavanja OMZ-ova i drugih migranata koristeći financijsku i stručnu potporu EU-a kao i iskustva dobrih praksi iz drugih zemalja članica. U vidu analiza koje potvrđuju socijalnu nesigurnost i rizike kojima su izloženi OMZ-ovi i drugi migranti, ovaj članak naglašava potrebu izrade useljeničke strategije integrirane u strategiju razvoja gospodarstva te one integracijske politike koje će osigurati pun spektar socio-ekonomskih prava. Rezultati komparativne studije u EU-u, prema Minale *et al.* (2018), sugeriraju da se položaj OMZ-ova na tržištu rada učvršćuje, a njihova ekonomska nesigurnost smanjuje poticanjem njihove mobilnosti i širenja spektra njihovih socijalnih prava.

Evaluacija projekta *Naši novi susjedi i sugrađani – o podršci integracije osoba s odobrenom međunarodnom zaštitom u hrvatsko društvo* korespondira s nalazima istraživanja o stavu građana prema izbjeglicama koje su proveli Ajduković *et al.* (2019). Ono pokazuje da građani Hrvatske imaju neutralan ili blago pozitivan stav prema izbjeglicama. To je važan uvid koji ukazuje na značajne promjene u hrvatskome javno-političkom prostoru i na otvaranje prostora za širu javnu diskusiju o migracijama, integraciji izbjeglica i buduću useljeničku strategiju. Ipak, treba imati na umu kako brojni izvještaji, uključujući i posljednje *Izvješće pučke pravobraniteljice. Analiza stanja i ljudskih prava u Hrvatskoj, 2022.*, ukazuje na diskriminatorne prakse poslodavaca spram stranih radnika utemeljene na rasnim i kulturnim predrasudama. Nalazi tog izvješća potvrđuju i rezultate istraživanja iz doktorske disertacije *Naknadni potresi u školovanju: perpetualna izmještanja mladih izbjeglica uslijed višestrukih pandemija i politika razgraničenja* (Bužinkić, 2023), koja tematizira iskustva obrazovanja i zapošljavanja izbjeglica te ukazuje na rasnu, vjersku i kulturnu socijalnu distancu spram izbjeglica, osobito prilikom zapošljavanja žena s hidžabom.

Novi izazovi u integraciji izbjeglica i šire migranata nastaju dolaskom sve većeg broja radnika u Hrvatsku. Studija o statusu stranih radnika u Hrvatskoj koju je 2022. objavio Institut za razvoj i međunarodne odnose donosi relevantne uvide vezano uz širi kontekst u kojem se OMZ-ovi nalaze u Hrvatskoj. Studija razmatra različite kategorije radnika migranata (novozaposleni, produljene radne dozvole, sezonski radnici) u pet odabranih gospodarskih grana. Autori donose analizu zakonodavnog okvira, najnovije podatke o broju izdanih radnih dozvola, analiziraju napise medija, donose stavove intervjuiranih stručnjaka te analiziraju karakteristike rada stranih radnika u različitim sektorima. Upozoravaju da Hrvatska hitno treba novu migracijsku strategiju jer je posljednja istekla sada već daleke 2015. godine, zbog čega izostaje i smisljena integracijska politika (Butković *et al.*, 2022).

Autori naglašavaju važnost poznavanja jezika kao osnove za rješavanje statusa te naglašavaju da, za razliku od OMZ-ova, radnici migranti nemaju podršku države u integraciji. Bez obzira na privremenost i cirkularnost njihova boravka u Hrvatskoj, koji je učestalo ograničen na nekoliko godina nakon čega odlaze u druge zemlje u potrazi za ekonomskom sigurnošću, ističu da je neophodno osigurati oblikovanje i primjenu integracijskih politika kako bi se radnicima migrantima olakšala integracija u radne sredine i društvo (*ibid.*, str. 11). Naglasak se stavlja na omogućavanje učenja hrvatskoga jezika koje bi trebala ponuditi država, a istovremeno djeci radnika migranata omogućiti uključivanje u obrazovni sistem, pa i putem učenja na engleskome jeziku. Također, radnicima migrantima treba olakšati pristup pravima iz područja zdravstvene i socijalne skrbi, što između ostalog podrazumijeva, kao i u slučaju OMZ-ova, osvještavanje i edukaciju zaposlenika u zdravstvu i ustanovama socijalne zaštite (*ibid.*, str. 75). Preporuke proizašle iz te studije korespondiraju s *Akcijskim planom za integraciju i uključivost* (Europska komisija, 2020), koji naglašava: "... s obzirom na velik manjak radne snage u određenim zanimanjima i sektorima, države članice trebale bi pridonijeti poticanju ponude radne snage, posebno promicanjem pristojnih plaća i radnih uvjeta, kao i učinkovitih aktivnih politika tržišta rada."

Zaključak

Podaci o zapošljavanju OMZ-ova u Europskoj uniji i Hrvatskoj ukazuju na visoku stopu nezaposlenosti i rizike koji proizlaze iz povremenog i privremenog zapošljavanja te onih koji proistječu iz dugotrajne nezaposlenosti OMZ-ova, ali i drugih migranata. Dosadašnja istraživanja naglašavaju da s procesom integracije i omogućavanja pristupa ekonomskoj aktivnosti OMZ-ova treba započeti što prije na način koji im omogućuje financijsku samostalnost i dostojanstvenu kvalitetu života. Pritom "posebnu pažnju treba usmjeriti na suzbijanje diskriminacije i informiranje poslodavaca, sindikata te djelatnika službe zapošljavanja o tome tko su te osobe i zašto je potrebno biti osjetljiv na njihovu situaciju. Da bi izbjeglica mogla iskoristiti puni potencijal svojih individualnih kvalifikacija, vještina i znanja, kriteriji za procjenu kvalifikacija izbjeglica u svrhu zapošljavanja trebaju neizostavno uključiti dotadašnje radno iskustvo" (CMS, 2014).

S većim brojem dolazaka osoba iz trećih zemalja raste i broj rizika od socijalne isključenosti, ekonomske nesigurnosti te problema vezanih za nemogućnost spajanja s vlastitim obiteljima. Potrebu za gospodarskim rastom na osnovi ekonomske aktivnosti migrantskih radnika nužno će trebati pratiti osiguranje punog spektra socio-ekonomskih prava i slobode od rasne, kulturne, etničke i drugih oblika diskriminacije. Ekonomsko osnaživanje OMZ-ova drugačiji je izazov od samih prava koje izbjeglice uživaju ili za koja su zakinuta u zemlji, ali sposobnost integracije

svih novopridošlih stanovnika u Republiku Hrvatsku, neovisno o načinu njihova dolaska, pokazat će stupanj društvene emancipacije te viziju humanijega i pravednijega društvenog razvoja.

S obzirom na migracijska kretanja s Globalnog juga koja su uvjetovana humanitarnom i ekonomskom motivacijom zbog ratova, klimatskih promjena te gospodarske nestabilnosti uslijed duge povijesti (neo)kolonijalne eksploatacije i rasijalizirane globalizacije, možemo očekivati nepredvidljive migracijske tokove koji će neminovno povećavati potrebu za dodjelom međunarodne zaštite i potrebu za radom. Ovom preglednom analizom nastojali smo doprinijeti raspravi o temi migracija, osobito praksi integracije, i promišljanju sveobuhvatne useljeničke strategije Republike Hrvatske.

LITERATURA

- Ajduković, D., Čorkalo Biruški, D., Gregurović, M., Matić Bojić, J. i Župarić-Ilijić, D. (2019) "Izazovi integracije izbjeglica u hrvatsko društvo: stavovi građana i pripremljenost lokalnih zajednica / Challenges of Integrating Refugees into Croatian Society: Attitudes of Citizens and the Readiness of Local Communities". Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Izazovi%20integracije%20izbjeglica%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo.pdf> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Andersson Joonas, P. i Datta Gupta, N. (2023) "Labour market integration of FRY refugees in Sweden vs. Denmark", *International Migration*, 61 (2), str. 241-259.
- Bagavos, Ch. i Kourachanis, N. (2022) "Civil Society Organizations and Labour Market Integration for Refugees and Asylum Seekers in Greece", *Voluntas*, 33, str. 886-896.
- Bevelander, P. (2011) "The Employment Integration of Resettled Refugees, Asylum Claimants, and Family Reunion Migrants in Sweden", *Refugee Survey Quarterly*, 30 (1), str. 22-43.
- Bontenbal, I. i Lillie, N. (2022) "Minding the Gaps: The Role of Finnish Civil Society Organizations in the Labour Market Integration of Migrants", *Voluntas*, 33, str. 862-871.
- Brgles, M. M., Žagi, K. i Palić, P. (2021) "Aktivnosti izdvojenih skupina migranata iz trećih zemalja, korisnika Hrvatskoga Crvenog križa, na tržištu rada u Republici Hrvatskoj iz socioekonomske perspektive" u Perić Kaselj, M. i Knežević, D. (ur.) *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država*. Zagreb: Institut za migracije i narodnost i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 388-411.
- Broz, T. i Levačić, D. (2015) "Rodni jaz u plaćama. Opće informacije za kreiranje novih rješenja staroga problema". Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje

- (CESI). Dostupno na: http://stari.cesi.hr/attach/_g/gpg_national_report_croatia_final_hr.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Butković, H., Samardžija, V. i Rukavina, I. (2022) *Strani radnici u Hrvatskoj: izazovi i mogućnosti za gospodarski i društveni razvoj*. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose.
- Bužinkić, E. (ur.) (2017) "MIGRENT – migrant (social) entrepreneurship as a tool of socio-economic emancipation of migrants". Centar za mirovne studije. Dostupno na: <https://www.okus-doma.hr/en/tekstovi/migrent/migrent-publikacija> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Bužinkić, E. (2023) "Naknadni potresi u školovanju: Perpetualna izmještanja mladih izbjeglica uslijed višestrukih pandemija i politika razgraničenja". Doktorska disertacija. Sveučilište u Minnesoti.
- Bužinkić, E., Duraković, T. i Pozniak, R. (2014) "Izvještaj o iskustvima zapošljavanja izbjeglica". Centar za mirovne studije.
- CMS (Centar za mirovne studije) (2014) "Izazovi integracije – izvještaj za 2014. godinu". Dostupno na: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/73/Izazovi_integracije_-_izvje_taj_za_2014._godinu.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- CMS (2021) "Ekonomska integracija i profesionalni razvoj državljana trećih zemalja". Dostupno na: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/170/Ekonomska_integracija_i_profesionalni_razvoj_drzavljana_trecih_zemalja.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Čačić-Kumpes, J., Gregurović, S. i Kumpes, J. (2012) "Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj", *Revija za sociologiju*, 42 (3), str. 305-336.
- de Lange, T., Bernsten, L., Hanoeman, R. i Haidar, O. (2019) "Highly Skilled Entrepreneurial Refugees: Legal and Practical Barriers and Enablers to Start Up in the Netherlands", *International Migration*, 59 (4), str. 75-87.
- EUCO (2023) European Commission, 1/23, Conclusions. February.
- Europska komisija (2001) Direktiva o privremenoj zaštiti / Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof (2001). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Europska komisija (2020) Akcijski plan za integraciju i uključivost / Action plan on Integration and Inclusion 2021-2027. Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0758&qid=1632299185798> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Europska komisija (2021) Izvješće o migracijama i azilu iz rujna 2021. Europske komisije / Report on Migration and Asylum COM (2021) 590. Dostupno na: <https://>

- eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0590 (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Europska komisija (2023) Smjernice za politike zapošljavanja država članica (2022); Zakonodavna rezolucija Europskog parlamenta od 18. listopada 2022. o Prijedlogu odluke Vijeća o smjernicama za politike zapošljavanja država članica (COM(2022)0241 – C9-0199/2022 – 2022/0165(NLE)) (Savjetovanje) (2023/C 149/10). Dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0359_HR.html (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Goldner Lang, I. (2018) “Croatia and EU Asylum Law: Playing on the Sidelines or at the Centre of Events?” u Stoyanova, V. i Karageorgiou, E. (ur.) *The New Asylum and Transit Countries in Europe During and in the Aftermath of the 2015/2016 Crisis*. Nijhof: Brill.
- Gregurović, M. i Klempić Bogadi, S. (2022) “Društvena uključenost osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj”. Dostupno na: https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/INCLuDE_Dru%C5%A1tvena%20uklju%C4%8Denost%20osoba%20kojima%20je%20odobrena%20me%C4%91unarodna%20za%C5%A1tita%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Gregurović, M., Kuti, S. i Župarić-Iljić, D. (2016) “Attitudes towards Immigrant Workers and Asylum Seekers in Easter Croatia: Dimensions, Determinants and Differences”, *Migracijske i etničke teme*, 32 (1), str. 91-122.
- HPC (Hrvatski pravni centar) (2022) Nacionalni izvještaj o sustavu azila za 2021. godinu. Dostupno na: <https://www.hpc.hr/2023/06/05/nacionalni-izvjestaj-o-sustavu-azila-za-2021-godinu/> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Izvješće pučke pravobraniteljice (2023) Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti u Hrvatskoj 2022. Ožujak. Dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravoraniteljice-za-2022-godinu/?wpdmdl=15489&refresh=64b1224f3e3681689330255> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Jurković, R. (2021) *Integracija azilanata u hrvatsko društvo: Kulturnoantropološka studija*. Zagreb: Asesor.
- Kosyakova, Y. i Kogan, I. (2023) “Labor market situation of refugees in Europe: The role of individual and contextual factors”, *Front. Polit. Sci.*, (4), str. 1-14.
- Maskileyson, D., Semyonov, M. i Davidov, E. (2021) “Economic integration of first- and second-generation immigrants in the Swiss labour market: Does the reason for immigration make a difference?”, *Population, Space and Place*, 27 (6), str. 1-17.
- Minale, L., Fasani, F. i Frattini, T. (2018) “(The Struggle for) Refugee Integration into the Labour Market: Evidence from Europe”. Discussion Paper Series. Institute for Labor Economics.
- MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) (2023) Statistički pokazatelji osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita u Republici Hrvatskoj zaključno do 31. 03. 2023. Do-

- stupno na: https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2023/Statisticki%20pokazatelji%20osoba%20kojima%20je%20odobrena%20medjunarodna%20zastita%20u%20RH%20zakljucno%20s%2031_3_2023.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- MZO (Ministarstvo znanosti i obrazovanja) (2014) Program učenja hrvatskoga jezika, povijesti i kulture za azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom radi uključivanja u hrvatsko društvo. Dostupno na: Program ucenja hrvatskoga jezika povijesti i kulture za azilante i strance – radi ukljucivanja u hrvatsko drustvo.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Ott, E. (2013) “The labour market integration of resettled refugees”. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/media/labour-market-integration-resettled-refugees> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Scholten, P. (2019) “Beyond Migrant Integration Policies: Rethinking the Urban Governance of Migration-Related Diversity” u Koprić, I., Lalić Novak, G. i Vukojičić Tomić, T. (ur.) *Migrations, Diversity, Integration, and Public Governance in Europe and Beyond*. Zagreb: Institut za javnu upravu.
- Söhn, J. (2019) “Initial employment pathways of immigrants in Germany. Why legal contexts of reception matter – an analysis of life-course data”, *Transfer*, 25 (1), str. 43-62.
- Šelo Šabić, S. (2023) “Complementing hard with progressive measures in migration management”. *European Council Experts’ Debrief*. Trans European Policy Studies Association. April. Dostupno na: EUCO-Debrief-April-23-2.pdf (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Ured pučke pravobraniteljice (2023) Izvješće pučke pravobraniteljice za 2022. godinu. Analiza stanja ljudskih prava i jednakosti. Dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravoraniteljice-za-2022-godinu/?wpdmdl=15489&refresh=6448ca168c4ad1682491926> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina (2016) Akcijski plan za integraciju osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita za razdoblje od 2017. do 2019. godine. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/AK-CIJSKI%20PLAN%20ZA%20INTEGRACIJU%202017-2019.pdf> (pristupljeno: 7. rujna 2023.).
- Vučković, V. (2022) “Imigrantsko poduzetništvo i njegove odrednice u zemljama Europske unije: pouke za Hrvatsku” u Perić Kaselj, M. i Knežević, D. (ur.) *Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država*. Zagreb: Institut za migracije i narodnost i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 453-470.
- Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti (2015) NN 70/15, 127/17, 33/23.
- Zetter, R. i Ruaudel, H. (2016) Refugees’ Right to Work and Access to Labor Markets – An Assessment. Part II: Country Cases (Preliminary).
- Winter-Ebmer, R. (1994) “Endogenous growth, human capital, and industry wages”, *Bulletin of Economic Research*, (46), 4, str. 289-314.

Senada Šelo Šabić, Emina Bužinkić, Hrvoje Butković

ECONOMIC SECURITY OF PERSONS WITH GRANTED
INTERNATIONAL PROTECTION IN CROATIA

Summary

This article analyzes the position of persons with granted international protection (recognized refugees) with reference to the experience of their employment or the acquisition of economic security. Economic security and independence are the prerequisite and foundation for successful integration of recognized refugees into society. Nevertheless, despite the possibilities foreseen by law, scarce employment and insufficient economic security of persons with granted international protection are among the key problems regarding their integration. This article consists of an overview of relevant literature in the field of refugee employment, a case study of the integration program of a non-governmental organization, and recommendations regarding the improvement of the refugee employment policy, as well as a contribution to the debate on the adoption of immigration policy with an emphasis on socio-economic rights and opportunities for quality integration of refugees and migrants.

Keywords: Persons With Granted International Protection, Refugees, Employment, Economic Security, Integration, (Im)migration Policy

Senada Šelo Šabić je viša znanstvena suradnica na Institutu za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu. E-mail: senada@irmo.hr

Emina Bužinkić, viša asistentica na Institutu za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu. E-mail: ebuzinkic@irmo.hr

Hrvoje Butković, viši znanstveni suradnik na Institutu za razvoj i međunarodne odnose u Zagrebu. E-mail: butkovic@irmo.hr